

- Neun Thesen zum Modell einer modernen Schulbibliothek. Bulletin Jugend + Literatur 1970, št. 7, str. 7.
- Planning school library quarters. A functional approach. Chicago 1950.
- Standards for school library programs. Chicago 1960.
- Standards for school media programs. Chicago 1969.
- Stott C. A.: School libraries. A short manual. London 1955.
- Šircelj M.: Solske knjižnice in sedemletni načrt. Knjižnica 1964, št. 1/2, str. 17—21.
- Slajpah M.: Solske knjižnice v Sloveniji. Knjižnica 1963, št. 1/2, str. 14—29.

UDK 389.6:027.022

OSNOVE ZA STANDARDE JAVNIH KNJIŽNIC

Ančka Korže-Strajnar

Sprejeti dogovor o standardih v javni knjižnični mreži pri nas in tak dogovor tudi uresničiti je gotovo najbolj kočljiv problem, ki smo si ga zastavili. Vloga javne knjižnice se danes zelo hitro spreminja. V večjih centrih imajo splošno znanstvene in celo strokovne knjižnice toliko skupnega z javno knjižnico, da planiranja knjižnic na določenem področju ni mogoče več ločevati, marveč je treba pri tem upoštevati ene in druge. Dinamični razvoj sodobne družbe zahteva nenehno izobraževanje tudi po končanem šolanju in zato stalno rastejo tudi potrebe po znanju in informacijah, kar odločilno vpliva na hitrejšo rast javne knjižnične službe. V ekonomsko razvitih družbah uporablja javno knjižnično mrežo več kot 20 % odraslih prebivalcev, otrok do 13 let pa se vključuje v javno knjižnično mrežo tudi od 50—70 %. Javno knjižničarstvo spada nedvomno med tista področja javnih služb, ki naj bi bile — in v sodobnem svetu tudi so — enako pristopne vsem slojem prebivalstva.

Ko gledamo razvoj našega slovenskega javnega knjižničarstva v zadnjih dvajsetih letih, moramo reči, da ta razvoj krepko zaostaja za družbeno ekonomskim razvojem in je čutiti posledice neustreznosti naše knjižnične mreže na vsakem koraku. Kljub nekaterim poskusom doslej nismo bili sposobni širše uveljaviti principov politike sodobnega javnega knjižničarstva in se s težavo soočamo s spremembami, ki so zlasti v zadnjih dvajsetih letih javno knjižnico postavile na popolnoma drugačne osnove. Tako smo leto za letom v večjem zaostanku s svetovnimi dosežki na knjižničarskem področju in je skrajni čas, da menjamo zastarele sisteme.

Nujno je združevati majhne samostojne in nesamostojne knjižnice v večjih središčih ter jih vezati z večjimi sposobnejšimi knjižnicami v enotno mrežo s skupno administracijo in enotno servisno bazo. Razdrobljeno knjižničarstvo v nekem mestu ali centru velja danes kot zakrnelost sistema in ne more biti sposobno, da bi se soočilo z vsemi problemi družbenih sprememb.

Če vemo, da nam naša dosedanja knjižničarska zakonodaja ne ustreza več, da nimamo funkcionalne organizacije za javno knjižnično

mrežo, da nam je na voljo komaj četrtna potrebnih finančnih sredstev, da ne vodimo ustrezne politike knjižnic in ne kadrov, nakažemo že takoj nekaj bistvenih problemov, za katerih rešitev bomo nedvomno porabili še veliko energij.

V številnih državah po svetu knjižničarske organizacije in odgovorni družbeni dejavniki prav zdaj pospešeno sprejemajo sodobne standarde za ureditev družbenega statusa knjižnic in standarde za funkcionalnejšo organizacijo in poslovanje knjižnic. Standardi za javne knjižnice so po svetu zelo različni, od zelo splošnih do zelo podrobnih. Mnenja smo, da moramo naše nacionalne standarde o javni knjižnici, če hočemo, da bodo sprejemljivi, določati glede na naše razmere, upoštevajoč naš zgodovinski in kulturni razvoj ter našo družbeno in komunalno strukturo. Upoštevati bo treba predvsem tiste osnove, ki so skupne vsem javnim knjižnicam in posebnosti med različnimi tipi knjižnic na različnih teritorijih.

Čeprav si želimo, da bi tudi naši standardi bili čim temeljiteje pripravljene, tega ne moremo doseči iz preprostih razlogov, ker o prenekaterih problemih niti mi, knjižničarski delavci, nimamo izkristaliziranih in enotnih stališč in ne bi bilo oportuno, da v standarde postavljamo nekaj, kar ni dognano in ne ustreza našemu perspektivnemu razvoju. Veliko je stvari, ki niso do kraja premišljene in se prenašajo v našo knjižničarsko dejavnost iz tujine ne glede na naše možnosti in potrebe.

Omenila bi še, da bodo še tako temeljito izdelani standardi ostali le formalnost, če jih bomo sprejemali samo na bibliotekarskih zborovanjih in samo mi, knjižničarski delavci. Če naša skupnost ne bo pripravljena reševati problemov skupno z nami, bomo čez deset let še vedno govorili o stvareh, ki so za knjižničarstvo v moderni družbi že danes preteklost.

Zato je treba sprejeti osnovne standarde za javne knjižnice, po katerih bomo določili razvoj knjižnic v srednjeročnem načrtu, za naprej pa pripraviti tla sodobnejšemu in racionalnejšemu sistemu, ki ga tako kot na drugih področjih vidimo v združevanju manjših knjižnic v večje in funkcionalnejše.

Ob študiju razvoja predvsem evropskega knjižničnega sistema smo prišli do ugotovitev, ki nam jih tudi praksa in sedanji razvoj pri nas očitno kažeta, namreč da se dve veji javnih knjižnic, študijske in velike ljudske, tako po funkciji kot po obliki svoje dejavnosti druge drugim približujeta. Zato menimo, da ni mogoče sprejemati ločenih standardov, marveč jih moramo obravnavati skupno glede na koncept sodobne javne knjižnice.

Naj navedem v tem smislu sestavljene osnovne standarde za srednjeročni načrt razvoja knjižnic.

I. Družbeni položaj javne knjižnice

1. Mreža javnih knjižnic je pomemben faktor za uspešen razvoj družbenega, gospodarskega in intelektualnega življenja.

2. Javne knjižnice so ljudske, pionirske, občinske in druge splošno izobraževalne knjižnice, samostojne in nesamostojne, ki jih organizira, vzdržuje in razvija občina, samostojno ali s pomočjo regionalnih ter republiških sredstev. Javne knjižnice so tudi pri društvih, v šolah in pri delovnih organizacijah.

3. Javne knjižnice v občinskih središčih ali na večjih regionalnih področjih so matične knjižnice, ki povezujejo vse vrste knjižnic med seboj, razvijajo ustrezno knjižnično mrežo, vodijo politiko knjižnic ter skrbijo za ugled in afirmacijo knjižnic in knjižničarstva. Zasedujejo interese bralcev ter delo in cilje organizacij na svojem področju.

II. Funkcija javne knjižnice

1. Po svoji vlogi in pomenu so javne knjižnice kulturne in izobraževalne institucije. S knjigo in drugim gradivom, ki ga hranijo in dajejo na razpolago uporabnikom, širijo znanje in kulturo ter dajejo informacije vsem kategorijam prebivalstva ne glede na starost, izobrazbo in kraj bivanja.

2. Javne knjižnice se delijo na šest skupin, in sicer:

- I. skupina knjižnice za več kot 100 000 prebivalcev
- II. skupina knjižnice za več kot 50 000 prebivalcev
- III. skupina knjižnice za več kot 20 000 prebivalcev
- IV. skupina knjižnice za več kot 10 000 prebivalcev
- V. skupina knjižnice za več kot 5 000 prebivalcev
- VI. skupina knjižnice za več kot 1 000 prebivalcev.

- 3. Javne knjižnice I. skupine zagotavljajo 80—95 % literature
- Javne knjižnice II. skupine zagotavljajo 65—80 % literature
- Javne knjižnice III. skupine zagotavljajo 50—65 % literature
- Javne knjižnice IV. skupine zagotavljajo 35—50 % literature
- Javne knjižnice V. skupine zagotavljajo 30—40 % literature
- Javne knjižnice VI. skupine zagotavljajo 25—30 % literature.

4. Knjižnice skupin I. do IV. morajo biti verificirane, upoštevati morajo sodobna načela strokovnega poslovanja ter je treba zakonsko zagotoviti, komu bodo odgovorne za strokovnost svojega dela.

5. Javne knjižnice v občinskih ali regionalnih središčih opravljajo matično službo in so centri za organizacijo knjižnic ter strokovno obdelavo knjižnega fonda. Matične knjižnice določajo občine s posebnim odlokom.

6. Javna knjižnica ima v okviru svoje dejavnosti tudi specialne funkcije. V večjih središčih javna knjižnica zbira in hrani za določeno področje pomembno domoznansko literaturo, hrani dragocene zapuščine, se ukvarja s posebnimi zbirkami, itd.

III. Medsebojno povezovanje javnih knjižnic

1. Javne knjižnice povezujejo svojo dejavnost preko republiških in drugih centralnih katalogov. Javne knjižnice od I. do III. skupine obvezno pošiljajo kopije katalognih listkov za tujo literaturo republiške

mu centralnemu katalogu in regionalnim centralnim katalogom, če le-ti obstajajo.

2. V medknjižnični izposoji sodelujejo knjižnice od I. do IV. skupine. Knjižnice brez verifikacije, ki niso strokovno urejene in nimajo ustrezne čitalnice in strokovnega kadra, v medknjižnični izposoji ne morejo sodelovati. Javne knjižnice od I. do IV. skupine si lahko izposodijo literaturo iz inozemstva preko NUK.

3. Knjižnice se povezujejo med seboj tudi s centralno organiziranimi servisnimi bazami. Servisne baze so lahko republiške, regionalne ali občinske. Servisna baza se lahko ustanovi za področje z najmanj 200 do 300 000 prebivalci.

IV. Financiranje javnih knjižnic

1. Javne knjižnice se financirajo po enotnih kriterijih preko občinskih, regionalnih ali republiških kulturnih skupnosti. Občine morajo preko kulturnih skupnosti financirati vse javne knjižnice od I. do VI. skupine. Javne knjižnice na manjših področjih, ki jih ni ustanovila občina, podpirajo občine predvsem z nakupom literature, ki jo zanje nabavljajo in strokovno urejajo osrednje matične knjižnice.

2. Občine oziroma njihove kulturne skupnosti skrbijo za financiranje osnovne dejavnosti knjižnic. Sredstva za nakup nove literature morajo biti zagotovljena v višini, kot jih zahtevajo standardi za določeno kategorijo knjižnic.

V. Knjižnično gradivo

1. Knjižnično gradivo javnih knjižnic sestavljajo knjige, časopisi, časniki, dokumenti in avdiovizualna sredstva. Knjižna zaloga se deli na splošno literaturo za odrasle bralce, literaturo za mladino in otroke, poučno in znanstveno literaturo in domoznansko gradivo.

2. Javne knjižnice v občinski mreži imajo v svoji zalogi predvsem literaturo zadnjih 10—15 let, starejši knjižni fond pa po potrebi izročijo v hrambo matični knjižnici ali zato določeni regionalni osrednji knjižnici.

3. Javne knjižnice morajo imeti stalno najmanj 1 knjigo ustrezne knjižne zaloge na prebivalca, v času izvajanja srednjeročnega plana pa naj se to povprečje dvigne na 1,5 knjige na prebivalca. Iz knjižnic I. do VI. skupine je treba takoj izločiti vso arhivu namenjeno literaturo in literaturo, ki je iztrošena. Za hrambo arhiva za javno mrežo knjižnic naj bo v Sloveniji ena regionalna knjižnica. Letno lahko javne knjižnice izločijo od 6—10 % iztrošenega knjižničnega gradiva.

VI. Strokovna ureditev

1. Javne knjižnice so načeloma urejene po prostem pristopu. Vsa literatura, ki se izposoja na dom, mora biti v izposojevalnih prostorih in na razpolago bralcem, medtem ko se priročna literatura in dragoceno knjižnično gradivo izposoja samo v čitalnici.

2. Knjižni fond in drugo gradivo, ki ga javna knjižnica zbira, hrani in izposoja, mora biti inventarizirano, katalogizirano ter klasificirano po knjižničarskih strokovnih pravilih.

3. Knjižnice I. in II. skupine imajo knjižno zalogo postavljeno v prostem pristopu le delno, medtem ko knjižnice III. do VI. skupine postavljajo v prost pristop ves knjižni fond knjižnice.

4. Knjižni fond v oddelku za odrasle bralce je urejen po UDK sistemu, knjižni fond v pionirskih oddelkih pa po starostnih stopnjah. V prost pristop se postavlja za odrasle bralce največ do 20 000 knjig, v pionirskih oddelkih in knjižnicah pa do 10 000 knjig. Pionirske knjižnice in oddelki upoštevajo specifični program dela z mladim bralcem in imajo zato še dodatne oblike strokovnega specialnega dela na področju literarne vzgoje otrok.

VII. Prostori in opremljenost knjižnic

1. Javna knjižnica je institucija, ki jo uporabljajo vsi občani. Zato mora biti postavljena tako, da je lahko dostopna, v središču področja, ki ga oskrbuje, in odmaknjena od hrupa s cest.

2. Načrtovanje novih javnih knjižnic je treba predvideti zlasti v novih naseljih in stanovanjskih soseskah. Minimum standarda za postavitev nove javne knjižnice je knjižnica V. skupine.

3. Knjižnice I. in II. skupine morajo imeti zagotovljen prostor za izposojevalnice za odrasle bralce, za otroke in mladino, za čitalnice, za informacijsko službo, za posebne zbirke, skladišča ter prostore za obdelavo knjižnega fonda. Za poslovanje z bralci naj knjižnice uporabljajo ustrezno mehanizacijo. Upravnoadministrativna služba je ločena.

4. Knjižnice III. in IV. skupine imajo vse službe kot knjižnice prvih dveh skupin, toda v manjšem obsegu. Ne zbirajo razen v dogovorjenih izjemah domoznanske literature in nimajo posebnih skladišč.

5. Knjižnice od I. do III. skupine imajo poleg splošnih služb samostojne pionirske oddelke, samostojne študijske oddelke in informacijsko službo, knjižnice IV. do VI. skupine pa ločen pionirski knjižni fond in ločeno priročno knjižnico na policah v skupnih prostorih.

VIII. Knjižnični delavci

1. Javne knjižnice od I. do VI. skupine morajo imeti strokovno kvalificiran knjižničarski kader. Knjižnice od I. do V. skupine delajo s poklicnim kadrom, medtem ko knjižnice VI. skupine in druge manjše javne knjižnice lahko poslujejo s kadrom s krajšo zaposlitvijo ali z volonterskim kadrom, ki pa mora biti za vodenje knjižnice prav tako strokovno usposobljen.

2. Za posebne naloge mora imeti javna knjižnica specializiran strokovni kader. Specializacijo potrebujejo knjižnični delavci, ki delajo z mladim bralcem, delavci v dokumentacijski in informativni službi ter strokovni delavci v posebnih zbirkah.

3. V javnih knjižnicah se na 10 000 prebivalcev zaposluje najmanj 1 bibliotekar oziroma višji knjižničar in 1 knjižničarski manipulant ali

knjižničar. Število knjižničnih delavcev je odvisno tudi od funkcije in obsega dela posamezne knjižnice. Strokovno osebje se v visoko razvitih knjižnicah planira lahko tudi po drugih standardih, in sicer: 1 knjižničarski strokovni delavec na 6000 knjig ali 1 knjižničarski strokovni delavec na povprečno 10 000 izposojenih knjig.

4. Osnovni knjižničarski nazivi so: višji bibliotekar (visoka izobrazba in priznan naziv po strokovnem izpitu in 12 let prakse), bibliotekar (visoka izobrazba in strokovni izpit), višji knjižničar (višja izobrazba in strokovni izpit), knjižničar (srednja izobrazba in strokovni izpit), knjižničarski manipulant (nižja izobrazba in strokovni izpit).

5. Knjižnični delavci so nagrajeni po delu in sicer v skladu z dohodkom delavcev v drugih kulturnih oziroma prosvetnih organizacijah.

IX. Čas poslovanja knjižnic

1. Javne knjižnice poslujejo z bralci vsak dan. Knjižnice I. in II. skupine so odprte vsak delavnik neprekinjeno, knjižnice III. do IV. skupine lahko uvedejo opoldansko prekinitev, knjižnice V. in VI. skupine pa so odprte najmanj trikrat tedensko dopoldne oziroma popoldne.

2. Javne knjižnice izračunajo potrebni čas za poslovanje z bralci na podlagi mednarodnih standardov, ki zahtevajo 8 do 10 sekund časa na vsakega prebivalca dnevno. Pri takem sistemu izračunavanja je treba izvesti rajonizacijo knjižnic.

3. Čitalnice so odprte vsaj toliko kot drugi izposojevalni oddelki, v večjih središčih pa se v čitalnicah delovni čas podaljša zlasti v večerne ure.

X. Obiskovalci

1. Član javne knjižnice lahko postane vsak občan, ki se vpiše v knjižnico in prejme člansko izkaznico. Vsak uporabnik knjižnice si lahko izposodi literaturo na dom ali jo uporablja v čitalnici. Izposoja je načelno brezplačna. Knjižnica lahko zaračuna bralcem odškodnino za izrabo na dom izposojenega knjižnega fonda. Odškodnina lahko dosega do 3 % vrednosti kupne cene knjige. V študijskih oddelkih, v čitalnicah in v mladinskih knjižnicah se plačuje samo letna članarina. Članarino in odškodnino določijo samoupravni predpisi posameznih knjižnic. Zamudniki plačajo tudi zamudnino, za uničene knjige pa knjižnica zaračuna povračilo glede na škodo.

2. Javne knjižnice od I. do VI. skupine vodijo statistiko obiskovalcev po kriterijih, ki jih določa statistični zavod, in po kriterijih republiških strokovnih služb.

3. Javne knjižnice naj s pomočjo primernih propagandnih sredstev zajamejo v članstvo na razvitih področjih vsaj 20 % prebivalcev, v nerazvitih ali razseljenih področjih pa najmanj 10 %. Pionirski oddelki in knjižnice naj zajemajo do 50 % mladine v razvitih področjih, v manj razvitih in razseljenih področjih pa 60 %.

XI. *Izposoja*

1. Javna knjižnica sestavlja svoj knjižni fond tako, da se obrne najmanj 2 do 3-krat letno.

2. Število izposojenih knjig in drugega knjižnega gradiva mora doseči v javni knjižnici najmanj 3 do 4 knjige na prebivalca.

3. Pri nakupu in izposoji literature knjižnica upošteva interese bralcev in širšega kroga občanov.

4. V knjižnicah I. do II. skupine, ki hranijo tudi starejšo literaturo, velja obračanje knjižnega fonda samo za literaturo, ki se izposoja na dom in je postavljena v prostem pristopu.

UDK 389.6:027

OB RAZPRAVAH O STANDARDIH V KNJIŽNICAH

Avgust Vižintin

Letošnje razprave o standardih in normah v bibliotekarstvu so logično nadaljevanje lanskih referatov in pogovorov v Ptujju. Vsi se strinjamo, da je to najaktualnejša tema, ki jo moramo postopno razčiščevati, če hočemo pravilno in logično vključiti mrežo bibliotek in njihovo dejavnost v skupno družbeno delo in hkrati sebi naložiti strokovne obveze in naloge, ki smo jih dolžni izvajati.

Pot do današnjih tem je vodila preko cele vrste strokovnih referatov in pogovorov v zadnjih letih. Ne samo strokovna razglabljanja, tudi realizacija strokovnih usmeritev je prispevala k temu, da smo prisiljeni hitreje urejati odnose z družbo, med knjižnicami in znotraj naših delovnih organizacij. Tej ugotovitvi dodajmo še to, da si pri nas družba odločno prizadeva najti kulturi primerno mesto v družbeni sredini in postaviti temelje za redno in normalno financiranje, ki ne bo več slo-nelo na proračunski tehniki, ampak na organizacijsko in strokovno utemeljenih družbenih načrtih.

Vsi, ki smo sodelovali v pripravljanju gradiva o standardih in normah, smo spoznali, da je zelo težko avtomatsko prenašati standarde in norme, ki jih pozna razvito bibliotekarstvo v svetu, v naše okolje. In to iz več razlogov: prvič, ker je naš družbeni strokovni razvoj svojevrstno potekal; in drugič, ker še nismo dosegli take stopnje organiziranosti in strokovne ravni, kot so jo v teh deželah.

Drugo bistveno spoznanje je, da ta razprava ne bo mogla biti dokončna, temveč lahko pomeni samo korak do razjasnitve nekaterih problemov. To je tudi razumljivo, kajti šele praksa, ki bo sledila strokovnim razmišljanjem in sklepom, nas bo korigirala in nas vtirila v normalne kolecnice. Nadaljnja usoda norm in kriterijev je torej vedno bolj v rokah knjižničarskih kolektivov in seveda tudi družbenih skupnosti, v katere smo ali bomo vključeni in ki bodo sprejemale naše predloge in načrte.

Tretje spoznanje, ki se je nujno rodilo v teh pogovorih, je, da še marsičesa, kar nam je že dolgo jasno, nismo uresničili. Nismo opravili